

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені  
ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

*Кафедра цивільної юстиції та адвокатури*

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ  
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З  
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ  
«ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД В  
ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ»**

**Рівень вищої освіти** – другий (магістерський) рівень

**Ступінь вищої освіти** – магістр

**Галузь знань** – 08 «Право»

**Спеціальність** – 081 «Право»

**Статус навчальної дисципліни** – за вибором студента

**Навчально-методичні матеріали для практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Право на справедливий судовий розгляд в цивільних справах» для студентів другого (магістерського) освітньо-кваліфікаційного рівня галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» / уклад.: Т. А. Цувіна, С. О. Кравцов. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2022. 39 с.**

**Розробники:**

Цувіна Тетяна Андріївна, докторка юридичних наук, доцентка

Затверджено на засіданні кафедри цивільної юстиції та адвокатури  
(протокол No 9 від 08 червня 2022 р.)

***Завідувач кафедри*** - Гусаров Костянтин Володимирович, доктор  
юридичних наук, професор

## ВСТУП

Навчальна дисципліна «Право на справедливий судовий розгляд в цивільних справах» включає поняття права на справедливий судовий розгляд, елементи права на справедливий судовий розгляд, європейських стандартів цивільного судочинства, загальновизнаних норм та принципів цивільного судочинства у практиці Європейського суду з прав людини, право на доступ до суду, незалежності та неупередженості суду, “суду, встановленого законом”, публічного розгляду цивільних спорів, розумних строків.

Вивчення курсу скеровано на засвоєння студентами значення основних категорій права на справедливий судовий розгляд у цивільних справах, змісту його складових елементів, оволодіння навичками правильного тлумачення норм Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 р., цивільного процесуального права та практичного їх застосування при розгляді конкретних цивільно-правових спорів.

Навчальна дисципліна «Право на справедливий судовий розгляд в цивільних справах» за статусом у структурі освітньо-професійної програми підготовки правників є обов’язковою та торкається широкої сфери юридичної практики та досліджень, передусім, права на справедливий судовий розгляд, його співвідношення зі сферою правосуддя, а також виконавчого провадження щодо рішень за результатами розгляду справи в цивільному судочинстві. За таких умов відповідна сфера професійної діяльності потребує системного опанування та концентрації зусиль щодо досягнення результатів навчання.

**Мета навчальної дисципліни** – формування системи наукових знань про право на справедливий судовий розгляд як європейський стандарт цивільного судочинства, вироблений на підставі положень п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – ЄКПЛ) та практики Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ), якому мають відповідати національні процедури здійснення правосуддя в цивільних справах.

### ***Завдання навчальної дисципліни:***

- формування системи теоретичних знань про вплив фундаменталізації прав людини на формування європейських стандартів цивільного судочинства;
- визначення актуальних проблем імплементації та реалізації права на справедливий судовий розгляд як європейського стандарту цивільного судочинства, а також його впливу на порядок здійснення правосуддя в цивільних справах;
- аналіз природи права на справедливий судовий розгляд та сфери його застосування;
- надання структурно-функціональної характеристики права на справедливий судовий розгляд та його складових;
- розвиток навичок і умінь застосування цивільного процесуального законодавства з урахуванням європейських стандартів цивільного судочинства.

**Пререквізити:** «Цивільний процес», «Процесуальні акти-документи у цивільних справах».

**Кореквізити:** «Теорія та практика цивільного судочинства», «Проведення цивільного судочинства у суді першої інстанції», «Перегляд судових рішень у цивільному судочинстві», «Міжнародний цивільний процес».

## **ЗАТВЕРДЖЕНО**

**вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого»  
(протокол № ... від ... 2022 р.)**

## **2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ»**

### **Модуль 1. Загальна характеристика європейських стандартів цивільного процесу.**

*Поняття європейських стандартів цивільного процесу та їх сутнісна характеристика.* Фундаменталізація прав людини та її вплив на формування європейських стандартів цивільного процесу. Формування уявлень про права і свободи людини та їх нормативне закріплення. Еволюція складових права на справедливий судовий розгляд. Класифікація поколінь прав та свобод людини та місце в ній прав на справедливий судовий розгляд. Інтернаціоналізація прав людини. Поняття європейських стандартів цивільного процесу. Ознаки, притаманні європейським стандартам цивільного процесу. Джерела формування європейських стандартів цивільного процесу. Вплив європейських стандартів цивільного процесу на національну правову систему. Реформування процесуального законодавства у світлі європейських стандартів цивільного процесу.

*Право на справедливий судовий розгляд як першооснова європейських стандартів цивільного процесу.* Правова природа права на справедливий судовий розгляд. Класифікація прав людини. Місце права на справедливий судовий розгляд в системі прав людини. Право на справедливий судовий розгляд як позитивне процесуальне право. Гарантії права на справедливий судовий розгляд, що передбачені в п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, та гарантії права на справедливий судовий розгляд, вироблені в практиці ЄСПЛ. Сфера застосування права на справедливий судовий розгляд. Право на справедливий судовий розгляд та право на ефективний засіб захисту прав та свобод.

*Загальновизнані норми і принципи міжнародного права як принципи цивільного судочинства в практиці Європейського суду з прав людини.* Загальновизнані норми і принципи міжнародного права як принципи цивільного судочинства. Принцип верховенства права. Принцип права на суд. Принцип правової визначеності. Принцип пропорційності та субсидіарності.

### **Модуль 2. Міжнародні стандарти справедливого судочинства: інституційна характеристика.**

*Право на доступ до суду та умови його реалізації.* Загальна

характеристика права на доступ до суду. Критерії оцінки правомірності обмежень права на доступ до суду. Принцип пропорційності та обмеження права на доступ до суду. Структура права на доступ до суду. Перешкоди у доступі до суду та їх види. Суб'єктивні, юрисдикційні, темпоральні, процедурні, фінансові перешкоди у доступі до суду. Право на безперешкодне порушення провадження у справі та вирішення питання по суті. Право на «розумний» розмір судових витрат, наявність інститутів звільнення від їх сплати, зменшення розміру, надання відстрочки чи розстрочки у їх сплаті. Право на безоплатну правову допомогу та умови її надання. Право на апеляційне та касаційне оскарження в контексті права на доступ до суду.

*Незалежність суду.* Сутнісна характеристика «суду» в практиці ЄСПЛ. Критерії незалежності суду у практиці ЄСПЛ. Зовнішня незалежність суду. Внутрішня незалежність суду. Незалежність від сторін провадження.

*Неупередженість суду.* Об'єктивна та суб'єктивна неупередженість суду. Стандарти доказування об'єктивної та суб'єктивної неупередженості суду. Функціональна та персональна неупередженість суду. Інститут відводу суддів як механізм забезпечення неупередженості суду.

«Суд, встановлений законом». Поняття «закон» та «якість закону» у практиці ЄСПЛ. Інституційний, процесуальний та компетенційний елементи «суду, встановленого законом».

### **Модуль 3. Міжнародні стандарти справедливого судочинства: процесуальна характеристика.**

*Загальна характеристика процесуальних гарантій міжнародного стандарту справедливості судочинства.* Розуміння «справедливості» в контексті права на справедливий судовий розгляд. Дуальний підхід до розуміння справедливості в контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Широке та вузьке розуміння справедливості. Співвідношення «матеріальної» та «процесуальної» справедливості. Справедлива (належна) судова процедура та її складові.

*Належна (справедлива) судова процедура та її складові.* Принцип змагальності та рівноправності сторін. Належне сповіщення та слухання. Прийняття до уваги доказів, отриманих законним шляхом. Вмотивованість рішення. Невтручання держави в процес здійснення правосуддя.

*Публічний розгляд цивільних справ.* Відкритий режим судових засідань. Випадки закритого судового розгляду. Усний розгляд. Публічне оголошення судових рішень.

*Розумний строк судового розгляду.* Початок обчислення розумного строку та його закінчення. Критерії розумності строків судового розгляду. Складність справи. Поведінка заявника. Поведінка державних органів. Значущість для заявника питання, яке знаходиться на розгляді суду, або особливе становище сторони у процесі.

*Виконання судових рішень.* Виконання судових рішень як частина судового розгляду. Світові моделі виконавчого провадження та цивільного судочинства. «Своєчасність» виконання судових рішень. «Розумний» строк виконання судових рішень. Обчислення початку та закінчення строків

виконання судових рішень. Критерії оцінки своєчасності виконання судових рішень. Загальні вимоги до порядку виконання судових рішень. Вимоги щодо процедури порушення примусового виконання судових рішень. Вимоги до органів примусового виконання судових рішень. Умови відповідальності держави за несвоєчасне виконання судових рішень.

### **3. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

**Тема 1. Поняття європейських стандартів цивільного процесу та їх сутнісна характеристика.**

*Лекції – 2 год.*

*Колоквіум – 2 год.*

*Питання для обговорення:*

- 1.Фундаменталізація прав людини та її вплив на формування європейських стандартів цивільного процесу.
- 2.Поняття європейських стандартів цивільного процесу.
- 3.Вплив європейських стандартів цивільного процесу на національну правову систему.
- 4.Реформування процесуального законодавства в Україні у світлі європейських стандартів цивільного процесу.

**Тема 2. Право на справедливий судовий розгляд як першооснова європейських стандартів цивільного процесу.**

*Лекції – 4 год.*

*Практичне заняття - 4 год.*

*Питання для обговорення:*

- 1.Правова природа права на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).
- 2.Сфера застосування права на справедливий судовий розгляд.
- 3.Структурно-функціональна характеристика права на справедливий судовий розгляд.
- 4.Право на справедливий судовий розгляд та право на ефективний засіб захисту прав та свобод (ст. 13 ЄКПЛ).

**ЗАВДАННЯ**

1. До ЄСПЛ звернулася заявниця – громадянка Франції, яка скаржилася на те, що після її розлучення із чоловіком, що мав подвійне громадянство Франції та Румунії, суд Франції ухвалив рішення, відповідно до якого двоє їх дітей залишаються з матір'ю. Під час літніх канікул діти перебували із колишнім чоловіком заявниці, що проживав у США, однак після закінчення канікул чоловік відмовився повернути дітей заявниці. Після кількох разів зміни місця проживання з метою ухилитися від переслідування органів влади США, яким справа була передана на підставі Гаазької конвенції від 25 жовтня 1980 р. про запобігання викраденню дітей, він виїхав до Румунії, де проживає і зараз. Бухарестський суд першої інстанції ухвалив рішення, відповідно до якого діти мали бути повернені матері, однак зазначене рішення так і не було приведене до виконання органами примусового виконання.

*Проаналізуйте практику ЄСПЛ щодо тлумачення виконавчого провадження, його місця та ролі у контексті різних конвенційних прав з метою визначення наявності порушень ЄКПЛ у вищенаведеній ситуації. Оцініть співвідношення п. 1 ст. 6, ст. 8, ст. 13 ЄКПЛ та ст. 1 Першого протоколу до ЄКПЛ з точки зору сфери їх застосування до виконавчого провадження. Чи поширюється п. 1 ст. 6 ЄКПЛ на сферу виконання іноземних судових рішень.*

2. Надайте правову консультацію Осокоренку з приводу того, які із вищенаведених спорів можуть вважатися “правами та обов’язками цивілістичного характеру” у контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ:

- а) спір про повернення зайво сплаченої суми податку;
- б) спір щодо пенсійних виплат державним службовцям;
- в) спір з приводу застосування положень законодавства про військовозобов’язані групи осіб;
- г) спір щодо відмови у видачі ліцензії;
- д) спір щодо відмови державного органу охорони здоров’я у відкритті клініки;
- е) спір щодо видворення за межі держави;
- є) спір щодо розміру суми виплат жертвам, що зазнали наслідків стихійного лиха;
- ж) спір про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді Вищою Радою Правосуддя за порушення присяги;
- з) спір щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху.

3. У справі «Volkov v. Ukraine» заявник, який займав посаду судді, скаржився на брак незалежності у органів, які вирішували питання про його відсторонення від посади, зокрема, Вищої Ради Юстиції з огляду на спосіб її формування та той факт, що судді становили меншість у складі колегії, яка розглядала справу заявника, а також порушення гарантій справедливого слухання при подальшому розгляді справи у парламентському комітеті, на пленарному засіданні парламенту та при перегляді зазначеного рішення

Вищим адміністративним судом України.

*На основі аналізу відповідного рішення оцініть зазначену справу з точки зору спеціальних умов прийнятності скарги до ЄСПЛ за п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.*

4. Євтіфієв подав скаргу до ЄСПЛ щодо порушення гарантій публічності слухання при розгляді справи спортивним арбітражем у справі про обвинувачення його у використанні заборонених препаратів. У своїй заяві заявник стверджував, що незважаючи на його спроби домогтися відкритого розгляду справи через її важливість для його репутації та подальшої кар'єри, її розгляд у спортивному арбітражі, який мав юрисдикцію щодо розгляду справ, пов'язаних із допінгом, відбувся в закритому судовому засіданні. Приймаючи рішення щодо прийнятності заяви ЄСПЛ зазначив, що сфера дії п. 1 ст. 6 ЄКПЛ не поширюється на провадження у арбітражах, адже це альтернативний спосіб вирішення спору, а ст. 6 ЄКПЛ надає гарантію саме судового захисту, тобто захисту в державних судах. Крім того, ЄСПЛ зазначив, що сторони, укладаючи арбітражну угоду, відмовляються від гарантій п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, адже такі гарантії не сумісні із добровільною природою арбітражу та принципом конфіденційності розгляду справи арбітражем.

*Оцініть наведені доводи стосовно сфери застосування п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Чи поширюється п. 1 ст. 6 ЄКПЛ на провадження в арбітражах та при застосуванні інших альтернативних способів вирішення цивільних спорів? Чи можлива відмова від права на справедливий судовий розгляд чи окремих його гарантій відповідно до практики ЄСПЛ?*

**Тема 3. Загальновизнані норми і принципи міжнародного права як принципи цивільного судочинства в практиці Європейського суду з прав людини.**

*Лекції – 2 год.*

*Практичне заняття - 2 год.*

*Питання для обговорення:*

1. Загальновизнані норми і принципи міжнародного права як принципи цивільного судочинства.
2. Принцип верховенства права.
3. Принцип права на суд.
4. Принцип правової визначеності.
5. Принцип пропорційності та субсидіарності.



## ЗАВДАННЯ

1. Банк звернувся до суду загальної юрисдикції з позовом про стягнення заборгованості, проте в подальшому судом було постановлено ухвалу про часткове закриття провадження у справі, адже суд першої інстанції вважав, що наявне чинне рішення третейського суду за тотожним позовом, що унеможлиблює судовий розгляд справи. Після отримання ухвали про закриття провадження банк звернувся до суду із заявою про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, проте ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 21.08.2018 р. заяву банку про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду залишено без задоволення, адже зазначена справа не була підвідомча третейському суду, що унеможливило виконання рішення третейського суду. Після цього банк подав апеляційну скаргу на ухвалу про закриття провадження судом першої інстанції, аргументуючи свою позицію неможливістю отримання виконавчого листа на рішення третейського суду. Київський апеляційний суд в ухвалі від 11.12.2018 р., відмовляючи в задоволенні апеляційної скарги у справі зазначив, що ухвала Апеляційного суду м. Києва від 21.08.2018 р., якою встановлено непідвідомчість спору третейському суду, була постановлена після спливу майже двох місяців з моменту постановлення оскаржуваної ухвали про закриття провадження у справі, а тому висновків суду першої інстанції не спростовує. Банк подав касаційну скаргу до ВС.

*Яким має бути рішення ВС? Чи вбачаєте ви порушення принципів цивільного судочинства судами першої та апеляційної інстанції? Що таке принцип законності та як він співвідноситься із принципом верховенства права? Що таке надмірний формалізм?*

2. У серпні 2020 року К. звернувся до суду з позовом до Російської Федерації в особі Посольства Російської Федерації в Україні про відшкодування моральної шкоди. В обґрунтування позовних вимог зазначав, що наприкінці лютого - початку березня 2014 року перекинуті з Російської Федерації війська без розпізнавальних знаків окупували Кримський півострів. З цього моменту фактично розпочалася військова агресія Російської Федерації проти України, у ході якої були окуповані Автономна Республіка Крим, а також частина Донецької та Луганської областей України. Унаслідок бойових дій відповідача значно погіршилася економічна ситуація в Україні.

К. зазначав, що він, як громадянин України та учасник бойових дій, постійно перебуває у пригніченому стані, у нього знизився життєвий тонус і погіршилося загальне самопочуття, що негативно позначилося на його стосунках з оточуючими, на його звичному способі життя, призвело до порушення його нормальних життєвих зв'язків. Унаслідок окупації він не може приїхати на свою батьківщину до Автономної Республіки Крим. Таким чином, внаслідок збройної агресії Російської Федерації йому завдано

моральної шкоди, яка підлягає стягненню саме з Російської Федерації. Відповідно до частини першої статті 55 Конституції України права та свободи людини і громадянина захищаються судом. У пункті 2 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп зазначено, що частина перша статті 55 Конституції України містить загальну норму, яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

Закриваючи провадження в справі за вказаним позовом суд вказав, що Закон України «Про міжнародне приватне право» встановлює судовий імунітет щодо іноземної держави за відсутності згоди компетентних органів цієї держави на залучення її до участі у справі у національному суді іншої держави, зокрема в якості відповідача. Найважливішою ознакою для держави є суверенітет, оскільки саме суверенітет становить основну відправну засаду для її правосуб'єктності. Суверенітет держави має вияв у двох сферах внутрішній та зовнішній. У зовнішній сфері суверенітет означає незалежність, самостійність і непідпорядкованість держави іншим державам. У міжнародному приватному праві під імунітетом розуміють непідлеглість однієї держави законодавству та юрисдикції іншої. Імунітет ґрунтується на суверенітеті держав, їх рівності та означає, що жодна з них не може здійснювати свою владу над іншою державою, її органами, майном. Це принцип вилучення держави та її органів з-під юрисдикції іншої держави. Судовий імунітет полягає в непідсудності держави без її згоди судам іншої держави. Таким чином, бути відповідачем в судах іншої держави кожна суверенна держава може тільки з її явно вираженої або мовчазної згоди, висловленої через уповноважених на це осіб. За відсутності такої згоди іноземна держава не може одержати правового статусу відповідача в цивільному процесі України.

*Чи правильні дії суду? Оцініть легітимність обмеження права на доступ до суду з точки зору принципу пропорційності. Які критерії тесту на пропорційність вам відомі? Як співвідноситься підтримання юрисдикційного імунітету держави та право на доступ до суду за п. 1 статті 6 ЄКПЛ?*

3. Дві грецькі нафтопереробні компанії подали до суду заяву про відшкодування збитків, завданих державою, порушенням договору. За ініціативою представників держави, які посилялися на наявність арбітражного застереження, справа була передана на розгляд арбітражу, який в подальшому частково задовольнив позов заявників. Після розгляду справи в арбітражі представники держави у цьому провадженні вимагали в судовому порядку скасування рішення, посиляючись на недійсність відповідного арбітражного застереження. Рішення у справі неодноразово переглядалося судами вищих інстанцій. Під час розгляду справи в суді касаційної інстанції

було ухвалено закон, відповідно до якого арбітражні угоди, укладені під час воєнного стану, визнавалися недійсними. Посилаючись на цю обставину, суд касаційної інстанції визнав арбітражну угоду недійсною та скасував рішення арбітражу.

*Оцініть зазначену ситуації з точки зору дотримання гарантій п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Що таке принцип правової визначеності та які його елементи вам відомі? У яких випадках надання зворотної сили закону не суперечить гарантіям права на справедливий судовий розгляд? Наведіть приклади таких випадків із посиланням на практику ЄСПЛ.*

#### **Тема 4. Право на доступ до суду та умови його реалізації.**

*Лекції – 2 год.*

*Практичне заняття - 2 год.*

*Питання для обговорення:*

1. Загальна характеристика права на доступ до суду.
2. Обмеження права на доступ до суду та принцип пропорційності.
3. Структурно-функціональна характеристика права на доступ до суду.
4. Перешкоди у доступі до суду, їх види та характеристика.

#### **ЗАВДАННЯ**

1. Л. звернувся до суду, вказуючи на порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ у зв'язку з неможливістю оскаржити призупинення соціальних виплат у суді, оскільки останні були переведені з районів бойових дій. В обґрунтування зазначив, що з липня 2014 року українська поштова служба „Укрпошта” призупинила свою діяльність на територіях Донецької та Луганської областей, які не перебували під контролем Уряду. 3 серпня 2014 року Національний банк України призупинив всі фінансові операції на територіях, які не контролюються Урядом. 3 листопада 2014 року всі платежі соціальних виплат у населених пунктах Донецької та Луганської областей, які не перебували під контролем Уряду, були призупинені. При цьому юрисдикція судів у непідконтрольних районах, була передана відповідним судам у сусідніх регіонах на території, яка контролюється Урядом. Так, Донецький обласний адміністративний суд та Донецький обласний адміністративний апеляційний суд були переведені до міст Слов'янськ та Краматорськ, територію, контрольовану Урядом. При цьому заявник не мав змоги дістатися до судів, розташованих на території, контрольованій Урядом, через проблеми зі здоров'ям та брак коштів. Заявник надав медичні довідки, відповідно до яких він страждає від дисциркуляторної енцефалопатії (2 група), головного болю та астенії (слабкості). Крім того, держава не забезпечила безперешкодного в'їзду на територію та не

забезпечила їм свою безпеку під час поїздок туди. Таким чином, було порушено його право на доступ до суду.

*Проаналізуйте доводи Л. з урахуванням практики ЄСПЛ щодо права на доступ до суду. Чи порушене право на доступ до суду у цьому випадку?*

2. К. звернувся до суду з позовною заявою до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про захист прав споживача фінансових послуг, а саме: стягнення з відповідача майнової відповідальності за прострочення грошового зобов'язання, зокрема інфляційні втрати та 3% річних, а також відшкодування за рахунок відповідача моральної шкоди. Ухвалою суду позовну заяву К. залишено без руху з мотивів несплати судового збору та надано п'ятиденний строк для усунення зазначеного недоліку.

Ухвала суду першої інстанції мотивована тим, що спір між сторонами виник на підставі договірних відносин, які регулюються положеннями ЦК України, а не Законом України «Про захист прав споживачів», відтак, позивач не звільнений від сплати судового збору як споживач і має сплачувати його на загальних підставах.

К. звернувся до суду із заявою про усунення недоліків позовної заяви, в якій вказав на те, що незазначення у позові посилань на Закон України «Про захист прав споживачів» ще не свідчить про те, що правовідносини сторін не охоплюються цим Законом, відтак, позивач звільнений від сплати судового збору. Відмова у звільненні заявника від сплати судового збору на підставі ч. 3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» є перешкоджанням доступу до правосуддя та протирічить роз'ясненням, викладеним у постанові пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року № 10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах». В подальшому ухвалою суду позовну заяву К. повернуто у зв'язку з невиконанням позивачем вимог попередньої ухвали цього ж суду. Крім того, спеціальним законом, який визначає підстави для звільнення від сплати судового збору та пільги щодо його сплати, є Закон України «Про судовий збір», тому саме цей Закон підлягає застосуванню до спірних правовідносин. При цьому вказаним Законом не передбачено звільнення споживачів від сплати судового збору.

*Оцініть дії суду на відповідність п. 1 ст. 6 ЄКПЛ в контексті фінансових перешкод в реалізації права на доступ до суду. Проаналізуйте практику ЄСПЛ із зазначеного питання.*

3. В 2010 р. Винокурову було визнано недієздатною на вимогу її батька у зв'язку з наявними у неї психічними захворюваннями. У листопаді 2010 р. сестра Винокурової була призначена її опікуном. З огляду на поступове покращення психічного здоров'я Винокурової у 2009 році її сестра як опікун звернулася до районного суду щодо поновлення її цивільної дієздатності. Проте, заяву було залишено без розгляду по суті через неодноразову неявку опікуна, який був заявником у справі, у судові засідання. В грудні 2010 року Винокурова самотійно звернулася до суду, вимагаючи поновлення її

цивільної дієздатності, проте суд повернув заяву, не розглянувши її по суті, зазначивши, що на підставі пункту 3 статті 121 та пункту 4 статті 241 ЦПК України у редакції, що діяла на момент звернення до суду, особа, яку було визнано недієздатною, не має права на подання до суду такої заяви.

*Оцініть дії суду з урахуванням позиції ЄСПЛ у справі «Наталія Михайленко проти України» та національного законодавства станом на 01.10.2017 (до прийняття Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги»). Як рішення у цій справі вплинуло на подальшу законодавчу регламентацію зазначеного питання? Підготуйте підбірку рішень ЄСПЛ щодо особливостей розгляду справ про визнання особи недієздатною, обмеження та поновлення її дієздатності в контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.*

4. У листопаді 2018 року Лаченкова звернулася до суду з ПАТ "Укрнафта" про визнання правильним розрахунку вихідної допомоги та зобов'язання провести доначислення вихідної допомоги, посилаючись на те, що з 2012 року до 2018 року вона працювала у відповідача, звільнена у зв'язку з відмовою від продовження роботи у зв'язку зі зміною істотних умов праці. В день звільнення відповідач не надав їй копію наказу про звільнення та письмово не повідомив про нараховані суми вихідної допомоги, належні при звільненні. Вважаючи звільнення незаконним, вона звернулася до суду із позовом про поновлення на роботі. Під час розгляду судом справи про поновлення її на роботі, їй стало відомо, що при звільненні їй невірно проведено розрахунок належної до виплати вихідної допомоги. Просила суд зобов'язати відповідача провести їй доначислення вихідної допомоги в сумі 1000 грн. Не погоджуючись з рішеннями судів попередніх інстанцій, якими у задоволенні позову до ПАТ "Укрнафта" відмовлено, Лаченкова звернулася з касаційною скаргою на зазначені судові рішення. Верховний Суд, дійшовши висновку про малозначність справи, відмовив у відкритті касаційного провадження.

*Оцініть дії суду на відповідність п. 1 ст. 6 ЄКПЛ в контексті права на доступ до суду вищої інстанції. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ у справі “Zubac v. Croatia” щодо особливостей тесту на пропорційність при вирішенні питання про обмеження права на доступ до суду у судах вищих інстанцій.*

5. Мікульчич звернулася до суду, з посади помічника судді в якому її звільнили, з позовом, в якому просила скасувати наказ керівника апарату районного суду про звільнення її з посади помічника судді; поновити її на посаді помічника судді. Мотивувала позов такими обставинами: у вересні 2018 року за наказом в. о. керівника апарату позивачку перевели з тимчасової посади помічника судді К. на постійну посаду. В квітні 2019 Вища Рада Правосуддя прийняла рішення про звільнення судді К., який був керівником М., із займаної ним посади. При цьому у вказаний період суддя К. перебував у щорічній відпустці, а 11, 12 і 15 квітня 2019 року позивачка повний робочий день перебувала на робочому місці і виконувала покладені на неї обов'язки.

15 квітня 2019 року з метою збереження безперервного трудового стажу в майбутньому (після виходу судді К. з відпустки та припинення з ним трудових відносин) і за згодою судді О. позивачка зареєструвала в загальній канцелярії цього суду заяву з вимогою покласти на неї обов'язки додаткового помічника зазначеного судді та відповідне його подання. В. о. голови Дарницького районного суду м. Києва письмово відмовила в задоволенні вказаного подання. Вона вказала, що до виконання повноважень додаткового помічника судді можна залучати виключно працівників патронатної служби зі штату суду, а позивачка не належить до цих осіб, оскільки була відрахована зі штату суду 15 квітня 2019 року на підставі наказу. В подальшому керівник апарату суду зобов'язав позивачку передати до канцелярії цього суду справи, які були у провадженні судді К. для подальшого їх перерозподілу. Тому до 8 травня 2019 року позивачка як помічник судді виконувала роботу з підготовки вказаних справ для їх передання до канцелярії.

Суд першої інстанції врахував висновок, викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 2 жовтня 2019 року у справі № 815/1594/17. Згідно з цим висновком помічник судді підпадає під визначення особи, яка перебуває на публічній службі. Тому у разі виникнення спору за її участю, зокрема з приводу звільнення з публічної служби, на такий спір поширюється юрисдикція адміністративного суду. Аналогічний висновок викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 13 листопада 2019 року у справі № 640/293/19.

Суд апеляційної інстанції врахував іншу постанову Великої Палати Верховного Суду - від 13 березня 2019 року у справі № 308/4431/17, - вважаючи, що відповідний спір треба розглядати за правилами цивільного судочинства, оскільки станом на час звільнення позивачки посада помічника судді належала до патронатної, а не державної служби.

*Проаналізуйте ситуацію з урахуванням рішення ЄСПЛ у справі «Церква села Сосулівка проти України». Зробіть підбірку практики ЄСПЛ щодо обмеження права на доступ до суду у зв'язку з конфліктом юрисдикції.*

6. Іванов звернувся до компанії мобільного зв'язку «МТС» з бажанням укласти контракт на надання послуг мобільного зв'язку. Після з'ясування факту відсутності у Іванова у паспорті відмітки про реєстрацію за місцем проживання, працівник компанії відмовив в укладенні контракту. Іванов звернувся до суду з позовом щодо неправомірної відмови компанії в укладенні контракту, вказавши у позовній заяві про відсутність у нього постійного місця проживання та з вказівкою лише адреси для отримання кореспонденції до запитання. Суд першої інстанції залишив позовну заяву без руху через відсутність вказівки у ній місця проживання позивача із наданням строку для усунення недоліків. Згодом позовна заява була повернена позивачу. Позивач подав апеляційну скаргу, мотивуючи свою заяву об'єктивною неможливістю вказати місце проживання через відсутність останнього.

*Чи має місце у цьому випадку порушення права на справедливий судовий*

*розгляд судом першої інстанції?*

7. Панкратова П.Р. подала до суду написану власноруч російською мовою позовну заяву про розірвання шлюбу з тих підстав, що її чоловік зловживає спиртними напоями. У позовній заяві містилося клопотання про розгляд справи російською мовою через те, що позивачка є громадянкою Молдови і не знає української. Суд залишив позовну заяву без руху, надавши строк для усунення недоліків позовної заяви, а саме для подачі її у друкованому вигляді та українською мовою. Позивачка подала апеляційну скаргу на зазначену ухвалу, мотивуючи її тим, що суд першої інстанції незаконно обмежив її право на доступ до суду, передбачене у п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, адже суд та всі учасники справи володіють російською, а вимога про написання позовної заяви українською не передбачена чинним законодавством. Крім того, позивачка зазначала, що не має комп'ютера для того, щоб надрукувати позовну заяву, а звернутися до адвоката не може, адже перебуває у скрутному матеріальному становищі.

*Як повинен діяти суд апеляційної інстанції? Оцініть зазначену ситуацію в контексті принципу верховенства права і права на доступ до суду відповідно до положень п. 1 ст. 6 ЄКПЛ та практики ЄСПЛ.*

## **Тема 5. Незалежний та неупереджений суд.**

*Лекції – 2 год.*

*Практичне заняття - 2 год.*

*Питання для обговорення:*

1. Автономне тлумачення поняття «суд» в практиці ЄСПЛ.
2. Незалежність суду як гарантія права на справедливий судовий розгляд, критерії незалежності суду.
3. Неупередженість суду як гарантія права на справедливий судовий розгляд, критерії неупередженості суду.
4. Інститут відводу суддів як механізм забезпечення неупередженості суду.

## **ЗАВДАННЯ**

1. Стаття 30 Закону Польщі “Про Верховний Суд” передбачала вік виходу у відставку для суддів ВС, що становив 70 років. Не пізніше, ніж за 6 місяців до досягнення 70-річного віку, судді могли подати Першому Голові ВС заяву із зазначенням свого бажання продовжувати виконувати обов'язки судді та довідку про стан здоров'я, що мало наслідком продовження їх повноважень до 72 років. Відповідно до змін до Закону “про Верховний

Суд” від 3 квітня 2018 р. вік виходу у відставку для суддів ВС було знижено до 65 років з метою його унормування із загальним віком виходу на пенсію всіх працівників у Польщі, а також потребою у покращенні вікового балансу у складі суддів ВС. Зміни застосовувалися до суддів, які були призначені до ВС до дати набрання чинності цим законом, та торкнулися 27 із 72 суддів ВС, враховуючи Першу Голову ВС, яка була призначена на 6-річний строк, що мав сплинути лише 30 квітня 2020 р. Крім того, було запроваджено новий механізм продовження строку повноважень суддів ВС, які досягли 65-річного віку. Президент міг продовжити строк перебування на посаді судді на два послідовних 3-річних строки. Для цього суддя, що досяг такого віку, мав подати заяву про готовність продовжувати виконувати свої обов'язки та довідку про стан здоров'я. До надання дозволу судді продовжувати виконувати свої обов'язки, Президент Республіки Польща проводить консультації з Національною радою правосуддя, яка надає йому висновок щодо судді протягом 30 днів. Президент Республіки Польща може надати дозвіл судді продовжувати виконувати свої обов'язки протягом 3 місяців з дати отримання висновку Національної ради правосуддя або протягом 3 місяців після закінчення строку подання цього висновку. Ненадання дозволу протягом зазначеного строку рівносильне відставці судді у день його 65-річчя.

*Оцініть вказані дії з точки зору міжнародних стандартів незалежності суду.*

2.У Польщі вік виходу суддів на пенсію був зменшений із 67 років спочатку до 65 років, а в наступному був диференційований для жінок та чоловіків. У результаті змін ст. 69 Закону Польщі “Про суди загальної юрисдикції” стала містити наступні положення: «Суддя йде у відставку після досягнення 60-річного віку для жінок або досягнення 65-річного віку для чоловіків, якщо тільки [...] він або вона не подасть заяву Міністру юстиції, в якій зазначить про своє бажання продовжувати перебувати на посаді судді, та надасть довідку, яка підтверджує, що за станом здоров'я особа може виконувати обов'язки судді [...]. Міністр юстиції може надати згоду на продовження повноважень судді, беручи до уваги раціональне використання персоналу судів загальної юрисдикції та потреб, що виникають внаслідок навантаження окремих судів. У ситуації, коли процедура, пов'язана із продовженням повноважень судді, не закінчилася після досягнення ним віку, зазначеного в пункті 1, суддя залишається на цій посаді, доки ця процедура не завершиться [...]. У тому випадку, якщо Міністр юстиції дає згоду, зазначену в пункті 1b, суддя може продовжувати займати свою посаду лише до досягнення ним 70 років”. Крім того, розмір пенсії безпосередньо пов'язувався зі стажем роботи, оскільки кількість років стажу була вирішальним фактором при обчисленні обох визначальних критеріїв для її обчислення –основної заробітної плати та надбавки за вислугу років.

*Оцініть вказані дії з точки зору міжнародних стандартів незалежності*



суду.

**3.** Заявник у справі був юристом та головою Спілки адвокатів Республіки Молдова. У 2000 група депутатів Парламенту та Омбудсмен звернулися до Конституційного Суду з поданням про визнання неконституційним Закону “Про адвокатуру”. В цьому Законі, зокрема, зазначалося, що всі адвокати в Молдові мають бути членами Спілки адвокатів - національної асоціації, що об’єднує всіх адвокатів місцевих колегій адвокатів. Вони стверджували, що обов’язковий характер членства в Спілці адвокатів протирічить праву на свободу об’єднань, що гарантується Конституцією Молдови. Після проведення консультацій, враховуючи консультації зі Спілкою адвокатів, яка висловила думку стосовно відповідності Закону положенням Конституції, Конституційний суд постановив у своїй постанові від 15 лютого 2000 р., що положення щодо обов’язкового членства адвокатів у молдавській Спілці адвокатів є неконституційними.

Заявник виступив із критикою постанови Конституційного суду в телефонному інтерв’ю, яке він надав журналісту А.М. газети “Економічний аналіз”. Журналіст у своїй статті зазначив, що у телефонній бесіді із заявником останній зазначив наступне: “Через рішення Конституційного суду в системі адвокатури запанує повна анархія [...]. У зв’язку із цим виникає питання, а чи конституційним є Конституційний Суд [...]. Конституційний Суд не взяв до уваги і конкретні справи Страсбурзького суду, на які Спілка адвокатів посилялася у наведеному висновку. Мабуть, для суддів молдавського Конституційного суду ЄСПЛ не є авторитетом. Можливо, у них за п’ять років роботи є більше досвіду, ніж у суддів Страсбургу за 50 років? Ми обов’язково повідомимо Раду Європи про те, що Молдова ігнорує практику та вимоги ЄСПЛ”.

Як реакція на таку публікацію, Голова Конституційного Суду повідомив заявника, що вислови останнього у газеті “Економічний аналіз” можуть бути розцінені як неповага до Конституційного Суду у контекст ст. 82 § 1 (е) Кодексу конституційної юрисдикції, та запропонував йому у 10-денний строк надати свої письмові пояснення щодо цього випадку. Заявник надав відповідні пояснення, вказавши, що він дізнався про опублікування своїх висловлювань з листа Голови Конституційного суду, та підтвердив, що у нього дійсно була телефонна розмова з журналістом А.М. щодо відповідної постанови Конституційного Суду. Разом з тим, заявник підкреслив, що його висловлювання передані в статті не зовсім точно і значною мірою відображені поза контекстом. Він також додав, що якщо б А.М. надав йому текст статті до її опублікування, то він уважно б перевіряв правильність передачі своїх висловлювань, і, відповідно, взяв би на себе повну відповідальність за їх зміст. 6 березня 2000 р. Конституційний Суд виніс постанову, відповідно до якої згідно зі статтями 81 та 82 Кодексу конституційної юрисдикції наклав на заявника адміністративний штраф у розмірі 360 молдавських лей (приблизно 36 євро) за неповагу до Конституційного суду та винесеної ним постанови. Заявник вважає, що

накладення на нього зазначеного стягнення становить собою невинуватене втручання у його свободу висловлювань.

*Яке рішення, на Вашу думку, має прийняти суд за результатами розгляду зазначеної справи? Як співвідносяться гарантії суддівської незалежності із правом на вільне висловлювання, зокрема щодо критики суддів?*

#### 4. Розгляньте наведені нижче ситуації на відповідність п. 1 ст. 6 ЄКПЛ:

а) Позивачка подала позов про визнання звільнення незаконним та поновлення її на роботі. Головуючим у справі було призначено суддю Касянчука, який є головою суду. Під час розгляду справи позивачці стало відомо, що відповідач у справі – підприємство «Вікна-двері», два роки тому безоплатно встановило нові вікна у будівлі суду у зв'язку із ремонтом. Відповідальною особою за ремонт був голова суду Касянчук. Позивачка подала заяву про відвід судді.

б) Позивачка подала позов до ліцею про визнання звільнення незаконним та поновлення на роботі на посаді вчителя англійської мови. Згодом з'ясувалося, що сина судді Васильченко, було виключено з ліцею зі скандалом за неуспішність і суддя погрожувала директору школи написанням скарг до Міністерства освіти та науки України. Відповідач, дізнавшись, що головою у справі є суддя Васильченко, заявила відвід судді.

в) Після вдалого проходження конкурсу адвокат Колосовська була обрана суддею Верховного Суду та вийшла зі складу адвокатського об'єднання «Колосовська, Водянова та партнери». Через рік вона була призначена суддею-доповідачем у справі, де одну зі сторін представляла адвокат Бортнік, яка входила до об'єднання «Водянова та партнери». Протилежна сторона заявила відвід судді Колосовській.

г) Подружжя Посохових звернулося до суду із заявою про усиновлення. У перерві судового засідання заявниця почула негативні висловлювання щодо раси дитини, яку бажали усиновити Посохови. У судовому засіданні Посохова заявила відвід одному із присяжних.

д) Іванов брав участь у конкурсі до Верховного Суду, однак після першого туру змагань його не допустили до участі у другому турі. Іванов вирішив подати до суду позов щодо визнання незаконним його недопуску до участі у конкурсі. Коли справа розглядалася у Верховному Суді Іванов заявив відвід всім суддям Верховного Суду, адже вони виграли відповідний конкурс, а тому не могли бути неупередженими.

*Як Ви вважаєте, чи був суд неупередженим у кожному із зазначених випадків?*

5. При розгляді справи Великою Палатою Верховного Суду щодо виключної правової проблеми, вирішення якої необхідне для забезпечення розвитку права і формування єдиної правозастосовної практики у суспільно значимих відносинах щодо процедури примусового викупу акцій міноритарних акціонерів, позивач заявив відвід судді, вмотивувавши свою

заяву наступними обставинами:

- висловлювання судді у докторській дисертації, в якій, зокрема, досліджений механізм процедури примусового викупу акцій міноритарних акціонерів («squeeze-out»), дають підстави засумніватися, що суддя спроможна вирішувати справу справедливо, з дотриманням принципу рівності сторін, без дискримінаційних та упереджених ставлень до менш платоспроможних прошарків населення, її бажання надавати переваги в захисті тим, хто в цьому має потребу, та вживати заходи для запобігання зловживання цивільними правами;

- ставлення судді-доповідача до міноритарних акціонерів не змінилося з 2006 року, що засвідчує публікація цієї судді на її сторінці в соціальній мережі «Facebook» та питання судді до учасників судового процесу у судовому засіданні 13 листопада 2019 року;

- публічні виступи судді-доповідача засвідчують, що єдиним способом захисту прав міноритарних акціонерів може бути оскарження ціни викупу акцій;

- вказані обставини й «особливе» ставлення до міноритарних акціонерів пояснюють, чому суддя-доповідач не звернулася до відповідних фахівців Науково-консультативної ради при Верховному Суді стосовно підготовки наукового висновку з питання, яке стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

*Чи є у цьому випадку підстави для відводу судді з точки зору об'єктивного та суб'єктивного критеріїв неупередженості суддів?*

## **Тема 6. «Суд, встановлений законом» як елемент права на справедливий судовий розгляд.**

*Лекції – 2 год.*

*Практичне заняття - 2 год.*

### *Питання для обговорення:*

1. Автономне тлумачення поняття «закон» та «якість закону» у практиці ЄСПЛ.

2. Інституційний, процесуальний та компетенційний елементи поняття «суд, встановлений законом» як гарантії права на справедливий судовий розгляд.

### **ЗАВДАННЯ**

1. У справі “Gudmundur Andri Astradsson v. Iceland” заявник стверджував про порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, адже одна із суддів новоствореного Апеляційного суду Ісландії, яка розглядала його

справу, була призначена на посаду з порушенням норм чинного законодавства. З обставин справи випливає, що за результатами відбору, здійсненого Комітетом з оцінки кандидатів на посади суддів, було складено список із 15 найбільш кваліфікованих кандидатів, який був переданий Міністру юстиції. Суддя, яка розглядала справу заявника, посідала 18 місце у рейтингу, а тому не була включена до відповідного списку. Проте Міністром юстиції було обрано зі списку лише 11 кандидатів, а також запропоновано призначити на посади суддів кандидатів, що посіли 17, 18, 23 та 30 місце у рейтингу, враховуючи суддю, що розглядала справу заявника, без будь-якого обґрунтування заміни кандидатів у списку. Надалі список кандидатів був схвалений парламентом загальним списком всупереч чинному законодавству, яке передбачало поіменне голосування за кожного із кандидатів, та відповідні особи були призначені на посади указом Президента.

*Оцініть зазначену ситуацію на відповідність вимогам п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Що таке “кричуща відмова у правосудді” в контексті практики ЄСПЛ щодо тлумачення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.*

**2.** Розгляньте нижченаведені ситуації з точки зору вимог “суду, встановленого законом”:

а) Після розгляду справи позивач з’ясував, що його справа розглядалася суддею, п’ятирічний строк повноважень якого сплив, однак він не був перепризначений та не був звільнений з посади, продовжуючи виконувати свої функції, до того часу, поки не буде сформовано Вищу кваліфікаційну комісію суддів і він не пройде переатестацію та не буде перепризначений суддею, адже у суді, де він працював із 10 суддів 6 суддів були в аналогічній ситуації і їх відсторонення могло б створити неможливість розгляду справи цим судом;

б) Справа позивача двічі розглядалася у касаційній інстанції одним і тим самим суддею: спочатку цей суддя входив до колегії, що розглядала його касаційну скаргу, за наслідками чого справа була передана на розгляд Великої Палати ВС, у подальшому цей суддя увійшов до складу Великої Палати ВС, яка розглянула його касаційну скаргу.

в) Суддя Верховного Суду входив до складу колегії суддів, що переглядала рішення у справі позивача, який в подальшому звернувся зі скаргою до ЄСПЛ. Після визнання порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ у справі позивача, останній подав заяву про перегляд справи за виключними обставинами і суддя, який брав участь у розгляді справи в суді касаційної інстанції увійшов до складу Великої Палати ВС та мав брати участь у перегляді рішення за виключними обставинами.

г) Суддя Іваненко був направлений із Лозівського міськрайонного суду Харківської області до Ізюмського районного суду Харківської області для виконання функцій судді на строк 6 місяців, адже у зазначеному судді залишився лише один суддя, а добору та призначення нових суддів не

проводилося. Після спливу 6-місячного строку у зазначеному судді так і не вдалося призначити нових суддів, зважаючи на що за усним розпорядженням голови Лозівського міськрайонного суду Харківської області повноваження Іваненка в Ізюмському районному суді Харківської області були продовжені на невизначений строк. Ігнатов, справу якого розглядав Іваненко, подав апеляційну скаргу на рішення у своїй справі, мотивуючи її неналежним складом суду в його справі.

*Чи має місце порушення положень національного законодавства та п. 1 ст. 6 ЄКПЛ у вищенаведених випадках?*

3. У серпні 2016 року Карпенко звернулася до суду із позовом до Національної академії аграрних наук України (далі - НААН України) про визнання незаконним і скасування результатів конкурсу, поновлення у правах конкурсанта, визнання незаконним і скасування наказу про призначення на посаду. Позовна заява мотивована тим, що наказом НААН України від 12 травня 2016 року № 70 оголошено конкурс на зайняття посади директора Інституту картоплярства НААН України, про що на офіційному сайті було розміщено відповідне оголошення із зазначенням вимог до кандидатів на цю посаду. В установленій в оголошенні двомісячний строк вона подала конкурсній комісії усі документи згідно з переліком, зазначеним в оголошенні про проведення конкурсу на заміщення вакантної посади директора Інституту картоплярства НААН України. 27 липня 2016 року вона отримала від конкурсної комісії повідомлення про те, що згідно з рішенням від 13 липня 2016 року (оформленим протоколом № 4) її кандидатуру для участі у виборах на посаду керівника Інституту картоплярства НААН України відхилено, оскільки вона не відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством, та вимогам НААН України до кандидатів на посаду директора наукової установи, на тій підставі, що вона не є фахівцем з рослинництва та у неї відсутні наукові праці за напрямом роботи інституту. Оскільки ні законодавством, ні оголошенням про проведення конкурсу не було передбачено вимоги з приводу того, щоб кандидат повинен бути фахівцем з рослинництва та наявності у нього наукових праць за напрямком роботи інституту, то вважала, що НААН України безпідставно не допустило її до участі у конкурсі на посаду директора Інституту картоплярства НААН України.

Рішенням Херсонського міського суду Херсонської області від 10 лютого 2017 року у складі судді Єпішина Ю. М. у задоволенні позову відмовлено. Рішенням Апеляційного суду Херсонської області від 17 травня 2017 року апеляційну скаргу Карпенко задоволено частково. У касаційній скарзі НААН України, посилаючись на неправильне застосування судом норм матеріального права і порушення норм процесуального права, просить рішення апеляційного суду скасувати і залишити в силі рішення суду першої інстанції.

ВС, розглядаючи касаційну скаргу зазначив, що згідно з правовою позицією, висловленою Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 15 травня 2019 року у справі № 522/8650/18 (провадження № 14-576цс18), спори, що виникають у зв'язку з оспоруванням результатів конкурсу на зайняття посади керівника державного вищого закладу освіти, які оформлені протоколами, є публічно-правовими і підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства. Виходячи з подібності правовідносин у справі, що розглядається, спір, пов'язаний з визнанням незаконним і скасуванням результатів конкурсу на зайняття посади керівника Інституту картоплярства НААН України, та похідні вимоги є публічно-правовими, тому підлягають розгляду в порядку адміністративного, а не цивільного судочинства.

Разом з тим, як вбачається із матеріалів справи, позивач вже звертався до Херсонського окружного адміністративного суду (справі № 821/1074/16) із тотожним позовом у порядку адміністративного судочинства, однак ухвалою Херсонського окружного адміністративного суду від 01 серпня 2016 року йому відмовлено у відкритті провадження у справі, оскільки суд дійшов висновку, що позовні вимоги впливають із трудових відносин, що мають приватноправовий характер, й спір має розглядатися у порядку цивільного, а не адміністративного судочинства.

Враховуючи зазначене, з метою недопущення порушення гарантованого Конвенцією права на доступ до суду та на ефективний засіб юридичного захисту, колегія суддів з урахуванням правових позицій, викладених в постановях Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 243/5078/17, Касаційний цивільний суд вважає, що ця справа має бути розглянута за правилами цивільного судочинства виключно і лише тому, що позивачу має бути забезпечений доступ до правосуддя, що включає і розгляд скарги по суті, навіть в іншому, ніж це передбачено законом судочинстві, оскільки перешкоди до розгляду у належному, адміністративному, судочинстві виникли у зв'язку з процесуальною діяльністю суду.

*Оцініть зазначену ситуацію з точки зору гарантій права на суд, встановлений законом, та практики ЄСПЛ? Як порушення правил юрисдикції впливають на право особи на розгляд справи судом, встановленим законом?*

## **Тема 7. Належна (справедлива) судова процедура та її складові.**

*Лекції – 2 год.*

*Практичне заняття - 2 год.*

*Питання для обговорення:*

1.Поняття “справедливості судового слухання” та “належної правової процедури”.

2.Змагальність та рівноправність сторін як гарантії належної судової процедури.

3.Належне сповіщення та слухання.

4.Процесуальні вимоги правової визначеності як гарантії належної судової процедури (єдність судової практики, принцип *res judicata*, виконання судових рішень тощо).

5.Вмотивованість судових рішень як гарантія права на справедливий судовий розгляд.

### ЗАВДАННЯ

1. Петрова звернулась до суду зі скаргою на дії державного виконавця Любомирова. Ухвалою Печерського районного суду м. Києва від 23 січня 2022 року скаргу Петрової повернуто без розгляду з посилання на те, що у порушення приписів статті 183 ЦПК України Петрова не надала доказів проживання Любомирова за адресою, на яку йому було направлено копію скарги. При цьому в ухвалі зазначено, що вона набирає законної сили з моменту її підписання суддею та оскарженню не підлягає. Ухвалою Печерського районного суду м. Києва від 23 січня 2022 року Петрова отримала 10 лютого 2022 року та, не погоджуючись із нею, 24 лютого 2022 року подала апеляційну скаргу. В апеляційній скарзі Петрова як на підставу поновлення строку на апеляційне оскарження послалась на те, що суд першої інстанції ввів її в оману, зазначивши, що його ухвала оскарженню не підлягає. Ухвалою Печерського районного суду від 01 березня 2022 року наведені апелянтом підстави пропуску строку апеляційного оскарження визнано неповажними, апеляційну скаргу Петрової залишено без руху та встановлено строк для усунення недоліків шляхом подання заяви про поновлення строку або зазначення інших підстав для поновлення строку. Ухвалою Печерського районного суду від 15 квітня 2022 року відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою Петрової на ухвалу Печерського районного суду м. Києва від 23 січня 2022 року. Відмовляючи у відкритті апеляційного провадження, апеляційний суд виходив із того, що у встановлений строк недоліки апеляційної скарги, зазначені в ухвалі від 01 березня 2022 року, не усунуті, зокрема Петрова не подала заяву про поновлення строку на апеляційне оскарження під час встановленого судом строку.

*Вирішіть справу. Оцініть правильність дій суду? Проаналізуйте дану справу відповідно до позицій ЄСПЛ.*

2. У серпні 2015 року публічне акціонерне товариство «Банк» (далі - ПАТ «Банк») звернулося до суду з позовом до Григоренко, третя особа – товариство з обмеженою відповідальністю фірма «Моніка», про стягнення заборгованості за кредитним договором. Ухвалою Новобаварського

районного суду м. Харків від 19 січня 2021 року, залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 20 липня 2021 року, позов залишено без розгляду. Залишаючи позов без розгляду суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив з того, що факт належного повідомлення позивача про час та місце розгляду справи і повторної неявки позивача без поважних причин в судові засідання підтверджено належними доказами. У серпні 2021 року уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію ПАТ «Банк» подала касаційну скаргу, в якій, посилаючись на порушення судами норм процесуального права, просить скасувати ухвали судів першої та апеляційної інстанцій та передати справу для вирішення питання про відкриття провадження у справі до суду першої інстанції. Касаційна скарга мотивована тим, що судами попередніх інстанцій під час вирішення питання про залишення позовної заяви без розгляду не було враховано поважності причин неявки в судові засідання.

*Вирішіть справу. Оцініть правильність дій суду? Проаналізуйте дану справу відповідно до позицій ЄСПЛ.*

3. Чоловік Кірової у 2012 році отримав рішення суду щодо стягнення на його користь заробітної плати, яке було виконане. Згодом чоловік помер, а Кірова була визнана його спадкоємицею. У 2019 році рішенням Холодногірського районного суду м. Харкова було ухвалено про задоволення кондикційного позову Товариства з обмеженою відповідальністю “Вата” (далі – ТОВ “Вата”) щодо стягнення із Кірової суми заробітної плати, зайво сплаченої їй чоловіку. Рішення Холодногірського районного суду обґрунтовувалося тим, що під час первісного розгляду справи іншим судом була неправильно обрахована сума заборгованості по заробітній платі: суд не врахував суму коштів, виплачених безпосередньо кредиторам чоловіка заявниці, внаслідок чого ТОВ “Вата” здійснила виплати двічі: одразу безпосередньо кредиторам, а надалі – їй чоловіку за рішенням суду, внаслідок чого її чоловік безпідставно збагатився. Зазначеним рішенням суду із Кірової було стягнуто на користь ТОВ “Вата” заробітну плату в розмірі, в якому компанія свого часу здійснила виплати безпосередньо кредиторам чоловіка Кірової.

*Вирішіть справу. Оцініть правильність дій суду? Проаналізуйте дану справу відповідно до позицій ЄСПЛ.*

4. Рішенням Київського районного суду міста Харкова від 14 грудня 2016 року стягнуто з Мотовиловець на користь Уричева інфляційне збільшення боргу за період з 27 жовтня 2013 року по 27 жовтня 2016 року у розмірі 157 178,42 грн. 03 січня 2017 року відповідно до розписки Мотовиловець отримала копію рішення Київського районного суду міста Харкова від 14 грудня 2016 року. 15 вересня 2019 року не погодившись з таким рішенням, Мотовиловець подала апеляційну скаргу, в якій ставила питання про поновлення процесуального строку на апеляційне оскарження рішення суду.



Ухвалою Харківського апеляційного суду від 29 вересня 2019 року апеляційну скаргу було залишено без руху для зазначення інших поважних причин пропуску строку на апеляційне оскарження та сплати судового збору. 10 жовтня 2019 року від Мотовиловець до Харківського апеляційного суду надійшла заява про поновлення строку на апеляційне оскарження, в якій остання посилається на те, що в травні 2016 року їй було проведено операцію на очах та в неї був тяжкий період реабілітації. Крім того, скаржник зазначала, що її брат та мати тяжко хворіли та потребували постійного догляду. Ухвалою Харківського апеляційного суду від 14 жовтня 2019 року відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою Мотовиловець на Київського районного суду міста Харкова від 14 грудня 2016 року у цивільній справі за позовом Уричева до Мотовиловець про стягнення інфляційного збільшення боргу та 3% річних.

*Вирішіть справу. Оцініть правильність дій суду? Проаналізуйте дану справу відповідно до позицій ЄСПЛ.*

5. Позивач Нестеренко уклав договір про інвестування в будівництво квартири у 2015 рік) і виконав всі умови договору для того, щоб стати власником. Тим часом, будівельна компанія заключила договір з іншою будівельною компанією у 2016 році, а та в свою чергу продала ту саму квартиру іншій особі – Милославському у 2018 році. Після низки судових розглядів Нестеренко врешті отримав остаточне рішення на свою користь, яким було визнано його право на відповідну квартиру. Тим часом Милославський намагався вимагати перегляду рішення в зв'язку із нововиявленими обставинами, однак суди відмовили йому у відкритті провадження. Нестеренко домогся визнання в судовому порядку нечинним договір між своєю будівельною компанією та другою компанією, в зв'язку з тим, що на той момент вже діяв договір із Нестеренком. Будівельна компанія Нестеренка також в окремому провадженні намагалась визнати договір із Нестеренко нечинним, оскільки там начебто не було зазначено істотних умов. Але і в цьому випадку суд виніс рішення на користь Нестеренка. Милославський ініціював судовий розгляд проти своєї будівельної компанії, вимагаючи передачі йому права на ту саму квартиру. В провадження вступив Нестеренко, вимагаючи відмовити Милославському та висилити його з квартири, оскільки право на цю квартиру має саме Нестеренко у відповідності із контрактом, який було укладено на 3 роки раніше ніж контракт із Милославським і який ніколи не було визнано недійсним. Після постановлення остаточного судового рішення у провадженні Нестеренка, суд у провадженні Милославського – визнав право Милославського на ту саму квартиру.

*Вирішіть справу. Оцініть правильність дій суду? Проаналізуйте дану справу відповідно до позицій ЄСПЛ.*

## **Тема 8. Публічний розгляд цивільних справ.**

*Лекції – 2 год.*

*Практичне заняття - 2 год.*

*Питання для обговорення:*

1. Публічність як гарантія права на справедливий судовий розгляд.
2. Відкритість судового розгляду та її обмеження.
3. Усний розгляд справи.
4. Публічне проголошення судових рішень.

### **ЗАВДАННЯ**

1. Горобець подав до ЄСПЛ заяву про порушення права на справедливий судовий розгляд через відсутність усних слухань в суді першої та апеляційної інстанції у його справі. З обставин справи вбачається, що під час розгляду справи в суді першої інстанції суд дійшов висновку про можливість розгляду справи за його позовом про стягнення нарахованої, але не виплаченої, заробітної плати та стягнення моральної шкоди в порядку спрощеного позовного провадження без проведення усного слухання, зважаючи на характер справи та її малозначність на підставі положень ч. 5 ст. 279 ЦПК України. За результатами розгляду справи позов Горобця задоволено частково: позовні вимоги щодо стягнення заробітної плати задоволено повністю, у задоволенні вимог щодо відшкодування моральної шкоди відмовлено повністю. Не погоджуючись із рішенням суду першої інстанції, Горобець подав апеляційну скаргу. Суд апеляційної інстанції, керуючись положеннями ч. 1 ст. 368 ЦПК України, здійснив апеляційний перегляд справи без проведення судового засідання та за наявними у справі матеріалами, зважаючи на відсутність усного слухання в суді першої інстанції.

*Оцініть дії суду в контексті гарантій усності судового розгляду як складової права на справедливе слухання. Чи гарантує п. 1 ст. 6 ЄКПЛ право на усне слухання у всіх категоріях справ? Як гарантії усності реалізуються при інстанційному перегляді справ?*

2. Відповідач перебував у місцях позбавлення волі у Молдові в той час, як до нього було пред'явлено позов в Україні. Відповідач подав клопотання про проведення усного слухання в його справі та просив забезпечити його

явку до суду, подавши також клопотання про виклик та допит свідків. Суд постановив ухвалу про розгляд справи за відсутності відповідача, відхиливши його клопотання через його перебування в місцях позбавлення волі. Суд першої інстанції ухвалив рішення про задоволення позову, яке в подальшому було оскаржене відповідачем в апеляційному порядку.

*Яке рішення має ухвалити суд апеляційної інстанції? Як співвідносяться гарантії усності та ефективного представництва своєї позиції перед судом? Чи завжди усність слухання передбачає особисту явку до суду? Які гарантії прав осіб, що перебувають в місцях несвободи та виступають стороною провадження, впливають із практики ЄСПЛ щодо тлумачення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ?*

3. Під час судового засідання, на якому розглядалася справа окремого провадження про усиновлення, суддя помітив, що представник відповідача здійснює телефоном аудіозапис усього ходу судового засідання, а один із присутніх у залі робить фотозйомку. Суддя виніс окрему ухвалу щодо представника відповідача за зловживання процесуальними правами, якою заборонив здійснення звукозапису, а на громадянина, який знімав фотоапаратом, було накладено штраф за неповагу до суду. Після цього до зали судового засідання увійшов репортер телеканалу ТСН із оператором, що тримав відеокамеру, і почав знімати судові засідання. На запитання судді про підстави здійснення відеозйомки репортер відповів, що має завдання від редакції на підготовку телерепортажу про розгляд судом справ про усиновлення. Суддя заборонив проведення відеозйомки та видалив із зали судового засідання журналістів.

*Чи правомірні дії суду? Порушення яких принципів цивільного судочинства мали місце? Оцініть вказані дії суду з точки зору публічності як гарантії права на справедливий судовий розгляд.*

4. Городовенко подав до ЄСПЛ скаргу на порушення принципу публічності як гарантії права на справедливий судовий розгляд з огляду на те, що повний текст рішення у справі за позовом Кабінету Міністрів України до АТ КБ “Приватбанк” не міститься в Єдиному державному реєстрі судових рішень, натомість у разі його пошуку система містить інформацію про те, що зазначене рішення містить таємницю, охоронювану законом, відтак його текст відсутній. В обґрунтування своїх вимог заявник посилався на те, що рішення у цій справі становить публічний інтерес для широкого загалу з огляду на те, що АТ КБ “Приватбанк” є найбільшим банком в Україні, а також той факт, що буквальне тлумачення положень п. 1 ст. 6 ЄКПЛ містить винятки щодо можливості проведення закритого судового розгляду, однак не містить винятків стосовно публічності проголошення рішення суду.

*Оцініть доводи заявника з урахуванням практики ЄСПЛ щодо публічності судового розгляду та проголошення судового рішення. Яке рішення має прийняти ЄСПД за результатами розгляду скарги?*

## **Тема 9. Розумний строк судового розгляду та виконання судових рішень.**

*Лекції – 2 год.*

*Практичне заняття - 2 год.*

*Питання для обговорення:*

1. Розумний строк судового розгляду як елемент права на справедливий судовий розгляд
2. Порядок обчислення розумних строків судового розгляду.
3. Критерії розумності строків судового розгляду.
4. Розумний строк виконання судових рішень у контексті пілотних рішень ЄСПЛ проти України.

### **ЗАВДАННЯ**

1. В. є колишнім учасником ліквідації аварії на ЧАЕС. З 2014 року йому встановлена інвалідність другої групи, яка пов'язана із цією роботою. В 2015 році районний суд зобов'язав Управління соціального захисту населення здійснити перерахунок суми, яка підлягала до виплати у зв'язку з участю у ліквідації аварії на ЧАЕС та сплатити заявнику одноразову грошову допомогу. Рішення набрало законної сили.

В 2016 році Управлінням державної виконавчої служби було винесено постанову про закінчення виконавчого провадження у справі заявника. Заявник оскаржив цю постанову. Суд ухвалив рішення на його користь і зобов'язав державну виконавчу службу відновити виконавче провадження. В 2017 році апеляційний суд залишив це рішення без змін. В тому ж році Управлінням державної виконавчої служби знову було винесено постанову про закінчення виконавчого провадження, а згодом було відхилено клопотання заявника про відновлення виконавчого провадження. В 2018 році за скаргою заявника суд скасував постанову державної виконавчої служби та постановив відновити виконавче провадження. Таким чином, остаточне рішення 2014 року залишається невиконаним.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, заявник скаржився на невиконання національними органами влади остаточного рішення, винесеного в його справі. Він також скаржився за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективних засобів юридичного захисту, що могли б прискорити виконання зазначеного рішення.

*Проаналізуйте ситуацію з урахуванням рішень ЄСПЛ у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України», а також «Бурмич та інші проти України». Чи підлягає застосуванню ст. 13 ЄКПЛ у справах щодо порушення п.1 ст. 6 ЄКПЛ? Проаналізуйте реалізацію механізму виплат компенсацій за невиконання або надмірні строки виконання судових рішень відповідно до Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень». Які критерії в практиці ЄСПЛ враховуються для визнання конкретних строків розгляду справи розумними?*

2. Грабовська звернулась до суду в порядку цивільного судочинства щодо встановлення сервітуту на сусідську ділянку з метою проїзду до своєї земельної ділянки. Розгляд справи в суді першої інстанції тривав 6 років, в ході якого розгляд справи тричі відкладався у зв'язку з критичною завантаженістю суду, а також декілька разів - у зв'язку з неявкою сторін в судові засідання. В подальшому Грабовська ініціювала провадження в суді першої інстанції за позовом проти судді, який ухвалив рішення по суті спору у вказаній справі, про відшкодування шкоди, завданої порушення розумних строків розгляду справи. Суд відмовив у відкритті провадження, оскільки справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства. Грабовська звернулась до ЄСПЛ, посилаючись на порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ щодо розумних строків розгляду, проте скарга була визнана неприйнятною через те, що заявниці не вичерпала національні засоби захисту.

*Оцініть ситуацію з точки зору п. 1 ст. 6 та ст. 13 ЄКПЛ.*

3. В 1999 році Орліковський, який проживає у м. Варшава, звернувся до суду з позовом про відшкодування шкоди. Перше судові засідання відбулося у вересні 1999 року. Наступне засідання відбулося у листопаді 2000 року. Загалом з 1999 року, тобто з моменту подання заяви, до листопада 2001 року суд провів шість слухань та заслухав докази сторін і дев'ятьох свідків.

Слухання відбулися у вересні 1999 року, у листопаді 2000 року, у травні, вересні, жовтні та листопаді 2001 року. Суд постановив рішення, яким відмовив заявнику у задоволенні його вимог у повному обсязі. Орліковський подав апеляційну скаргу у січні 2002 року.

У вересні 2002 року апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та направив справу на новий розгляд. Повторний розгляд справи розпочався в листопаді 2002 року. В 2005 році суд першої інстанції виніс друге рішення, яким частково задовольнив позов. В період розгляду справи вказаний суд призначив чотири слухання, в ході яких було заслухано свідчення свідка, експерта та сторін, при цьому суд вирішив заслухати свідчення експерта в березні 2004 року. Експерт подав свій висновок у вересні 2004 року. За апеляційною скаргою відповідача в 2006 році друге рішення було частково скасовано, а справу знову направлено на новий розгляд.

З 2006 року до 2010 року суд призначив п'ять засідань, в ході яких було заслухано показання двох свідків, трьох експертів та сторін. При цьому

експерт з кондиціонування повітря неодноразово звертався до суду з клопотаннями про продовження строків, встановлених для подання його висновку, які він обґрунтовував обсягом роботи над іншими висновками, тривалими святковими днями та труднощами в отриманні того чи іншого документу або у призначенні дати проведення огляду приміщення на місці. Суд задовольнив усі його клопотання. В 2010 році суд виніс третє рішення, яким відмовив у задоволенні позову. Орліковський подав апеляційну скаргу, яку в тому ж році апеляційний суд частково задовольнив, змінив оскаржуване рішення та задовольнив вимогу позивача.

В тому ж році 4 травня 2010 року Орліковський ініціював провадження в національному суді, вимагаючи компенсацію на надмірну тривалість провадження, проте суд дійшов висновку, що з огляду на складність справи та необхідність отримання доказів від експертів у трьох різних галузях, провадження було проведено правильно та своєчасно. При оцінці тривалості провадження суд, взяв до уваги лише період з березня 2006 року, тобто від моменту, коли апеляційний суд частково скасував рішення суду першої інстанції 2005 року, керуючись постановою Верховного суду Польщі, що дозволяє «фрагментацію провадження», відповідно до якої розгляд скарги щодо тривалості мав обмежуватися періодом після набрання чинності законом, який встановлював можливість отримання компенсації, та судовою інстанцією, в якій справа перебуває на розгляді, незважаючи на попередні інстанції.

*Проаналізуйте вказану ситуацію на відповідність вимогам п. 1 ст.6 та ст. 13 ЄКПЛ, з урахуванням рішення ЄСПЛ у справі Rutkowski and Others v. Poland» (2015). Які критерії використовуються ЄСПЛ для оцінки «ефективності» засобу правового захисту права на справедливий судовий розгляд у розумний строк?*

4. Божович та її мати, які проживають в м. Загреб, подали цивільний позов проти Г.П. про встановлення батьківства. В 1997 р. суд виніс заочне рішення проти відповідача. Проте, ухвалення такого рішення у цій категорії справ було прямо заборонено національним законодавством, відтак, відповідач подав скаргу на це рішення. В тому ж році суд скасував своє власне рішення і призначив наступне слухання на грудень 1997 року. Тим часом Г. П. заявив відвід судді. Як наслідок, в лютому 1998 року справу було передано на розгляд іншому судді. В 1998 році слухання у зв'язку з відсутністю адвоката Г. П., а також у зв'язку зі смертю адвоката Г. П. В тому ж році новий захисник Г.П. подав клопотання про виклик кількох свідків. У судовому засіданні 21 січня 1999 року було заслухано лише двох свідків, оскільки інші свідки не з'явилися.

В період з 1999 р. по 2000 р. судом було призначено шість експертиз, проте Г. П. не з'явився на жодну з них. Крім того, п'ять засідань було відкладено у зв'язку з неявкою Г. П.

В 2000 р. рішенням суду було задоволено позов Божович про встановлення батьківства відповідача та присудження виплат. Суд першої

інстанції встановив, що той факт, що відповідач ухилявся від проходження тесту ДНК, підтверджував вимоги Божович. Не погоджуючись з вказаним рішенням Х.П. звернувся до апеляційного суду, який направив справу на новий розгляд, зазначивши, що суд першої інстанції не встановив усіх відповідних доказів і що батьківство Г.П. не могло бути встановлене, насамперед, через його ухилення від проходження тесту ДНК. Він зобов'язав суд першої інстанції заслухати кількох свідків, які, як стверджував Х.П., мали інтимні стосунки з матір'ю заявниці у передбачуваний період настання вагітності. В 2001 р. два слухання, призначені в рамках нового розгляду справи, були відкладені через неявку Х.П. та його представника. На наступному засіданні представник Х.П. заявив відвід судді. Протягом 2001 року Г.П. не з'явився на жодну з трьох призначених експертиз ДНК.

*Проаналізуйте вказану ситуацію на відповідність вимогам п. 1 ст.6 ЄКПЛ в контексті розумного строку розгляду справи. Які категорії справ, на думку ЄСПЛ, вимагають встановлення скорочених строків розгляду на рівні національних правопорядків?*

5. Проблема невиконання судових рішень в Україні була визнана системною у пілотному рішенні «Yuriy Nikolaevich Ivanov v. Ukraine», а також рішенні «Burmych v. Ukraine», де ЄСПЛ надав рекомендації щодо необхідності впровадження на національному рівні ефективних засобів правового захисту права на справедливий судовий розгляд у розумний строк, елементом якого є право на виконання судових рішень в розумний строк. На виконання зазначеного рішення було прийнято Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» від 05.06.2012 р., який запровадив компенсацію за несвоєчасне виконання рішення суду щодо стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, якщо боржником за виконавчим документом є державний орган, державне підприємство, установа, організація, юридична особа, примусова реалізація майна якої заборонена відповідно до законодавства.

Поряд з цим, відповідно до ст. 19 Закону України «Про Державний бюджет на 2019 р.» Кабінету Міністрів України у встановленому ним порядку надається право реструктуризувати фактичну заборгованість обсягом до 7.544.562.370 гривень, що виникла станом на 1 січня 2019 року, за рішеннями судів, виконання яких гарантовано державою, а також за рішеннями ЄСПЛ, прийнятими за наслідками розгляду справ проти України, шляхом видачі фінансових казначейських векселів строком обігу до семи років, з відстроченням платежів за цією заборгованістю на один рік та відсотковою ставкою 9,3 відсотка річних.

*Проаналізуйте сказану ситуацію з точки зору відповідності п. 1 ст. 6 та ст. 13 ЄКПЛ. Які критеріїв ефективності засобів правового захисту права на розгляд справи в розумний строк вам відомі? На основі рішень ЄСПЛ, досліджень СЕРЕЖ та наукової літератури дослідіть досвід запровадження ефективних засобів правового захисту права на розгляд справи та виконання судового рішення в розумний строк у європейських*

*країнах та запропонуйте шляхи модернізації процесуального законодавства в контексті ст. 13 ЄКПЛ.*

6. За даними дослідження «Виконання судових рішень в Європі», проведеного СЕРЕЈу 2004 р. розподіл країн за моделями виконавчого провадження виглядав наступним чином: за законодавством 26 країн виконавці судових рішень мали публічно-правовий статус (Албанія, Андорра, Австрія, Азербайджан, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Данія, Фінляндія, Грузія, Німеччина, Ісландія, Італія, Ліхтенштейн, Мальта, Молдова, Норвегія, Російська Федерація, Сан-Марино, Чорногорія, Сербія, Швеція, Туреччина, Північна Ірландія, Україна); в 11 країнах виконавці судових рішень мали приватноправовий статус (Естонія, Угорщина, Люксембург, Латвія, Литва, Монако, Нідерланди, Польща, Румунія, Словачія, Словенія); у 9 країнах зазначені особи мали змішаний статус (Бельгія, Чехія, Франція, Греція, Ірландія, Португалія, Іспанія, Англія та Уельс, Шотландія). Виходячи із наступних досліджень СЕРЕЈ, спостерігається така динаміка зміни регламентації статусу виконавців судових рішень на рівні національних правопорядків. У 2010 р. виконавці судових рішень були наділені приватним статусом в 11 країнах, публічним – у 22 країнах, змішаним – в 11 країнах. У 2012 р. приватноправову модель виконавчого провадження мали 14 країн, публічно-правову – 19 країн, змішану – 13 країн. У 2014 р. такі показники склали: публічно-правова модель – 15 країн, приватноправова модель – 15 країн, змішана модель – 17 країн. За результатами останніх досліджень, присвячених зазначеній проблематиці, проведених у 2015 р., приватноправовим статусом були наділені виконавці в таких державах, як Англія, Бельгія, Шотландія, Іспанія, Естонія, Франція, Греція, Угорщина, Латвія, Люксембург, Молдова, Нідерланди, Португалія, Румунія, Словачія, Словенія, Чехія. Публічно-правовий статус виконавця залишився у таких країнах, як Німеччина, Австрія, Данія, Фінляндія, Італія, Норвегія. Змішаний статус був притаманний таким країнам, як Болгарія, Грузія, Сербія, Швейцарія.

*Здійсніть аналіз еволюції моделей виконавчого провадження в окремих країнах Європи у бік їх приватизації, виокремивши передумови реформ та оцінивши переваги та недоліки кожної із моделей в контексті права на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). Дослідіть еволюцію моделей виконавчого провадження у ретроспективному аналізі українського законодавства. Висловити бачення подальшої модернізації виконавчого провадження в Україні, можливих тенденцій гармонізації та уніфікації правового регулювання виконавчого провадження.*

### **ТЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РОБІТ**

1. Фундаменталізація прав людини та прийняття Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.
2. Сфера застосування п. 1 ст. 6 ЄКПЛ у цивільному судочинстві.
3. Право на доступ до суду у цивільному судочинстві та умови його



реалізації.

4.Перешкоди у реалізації права на доступ до суду у цивільному судочинстві.

5.Легітимні та нелегітимні обмеження права на доступ до суду в контексті принципу пропорційності.

6.Проблема надмірного формалізму у практиці ЄСПЛ.

7.Інстанційний доступ до суду та проблема фільтрів оскарження.

8.Право на доступ до суду та альтернативні способи вирішення спорів.

9.Право на доступ до суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ) та міжнародний стандарт доступності правосуддя: співвідношення понять.

10. Належна (справедлива) судова процедура та її складові.

11.Принципи змагальності та рівноправності сторін як складові права на належну судову процедуру.

12.Належне сповіщення та усність слухання як складові права на належну судову процедуру.

13.Вмотивованість судового рішення як складова права на належну судову процедуру.

14.Єдність судової практики у контексті вимог п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.

15.Публічність судового розгляду як елемент права на справедливий судовий розгляд.

16.Незалежність суду як елемент права на справедливий судовий розгляд.

17.Неупередженість суду як елемент права на справедливий судовий розгляд, критерії неупередженості суду.

18.Інститут відводу як механізм забезпечення неупередженості суду.

19.Суд, встановлений законом як елемент права на справедливий судовий розгляд.

20.Автономне тлумачення поняття “суд” у практиці ЄСПЛ.

21.Розумний строк судового розгляду як елемент права на справедливий судовий розгляд.

22.Захист права на розгляд справи в розумний строк в контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ та ст. 13 ЄКПЛ.

23.Виконання судових рішень без надмірних зволікань як елемент права на справедливий судовий розгляд.

24.Умови відповідальності держави за несвоєчасне виконання судових рішень в контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ та ст. 13 ЄКПЛ.

25.Право на ефективні засоби юридичного захисту (ст. 13 ЄКПЛ).

26.Превентивні та компенсаторні засоби юридичного захисту права на розгляд справи в розумний строк.

27.Право на справедливий судовий розгляд та апеляційне провадження.

28.Право на справедливий судовий розгляд та касаційне провадження.

29.Перегляд справ за нововиявленими обставинами та гарантії права на справедливий судовий розгляд.

30.Перегляд судових рішень за виключними обставинами на підставі п. 2 ч. 3 ст. 423 ЦПК як механізм поновлення провадження у справі на

внутрішньодержавному рівні у зв'язку з рішенням ЄСПЛ.

## СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

### *Нормативно-правові акти*

Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-вр. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text)

Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

### *Основна література:*

1.Цувіна Т.А. Єдність судової практики як елемент правової визначеності: підхід Європейського суду з прав людини. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 63–74.

2.Цувіна Т. А. Право на доступ до суду: підхід ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 60–69.

3.Цувіна Т. А. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 373–378.

4.Цувіна Т.А. Принцип пропорційності у цивільному судочинстві. *Право України*. 2018. № 10. С. 50–63.

5.Цувіна Т. А. «Суд, встановлений законом» як елемент права на справедливий судовий розгляд в цивільному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 137–141.

6.Komarov V., Tsvina T. (2021). International standard of access to justice and subject of civil procedural law. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. Vol. 28. No. 3. P. 197–208.

7.Komarov V., Tsvina T. The Impact of the ECHR and the Case Law of the ECtHR on Civil Procedure in Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2021. № 1(9). P. 79–101.

8.Sakara N. The Applicability of the Right to a Fair Trial in Civil Proceedings: the Experience in Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2021. № 1(9). P. 199–222.

9.Tsvina T. Access to justice in terms of the rule of law: origins of understanding. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2020. № 1. P. 84–88.

10.Tsvina T. Execution of court decisions in Ukraine: reforming the system in terms of the right to a fair trial. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 142. С. 55–76.

11.Tsvina T. A. Principle of legal certainty in civil procedure. *Lege si viata*. 2019. № 9/2 (333). P. 162–166.

### *Додаткова література:*

1.Цувіна Т. А. Концепція case management: зарубіжний досвід та перспективи запровадження в Україні. *Юридичний науковий електронний*

журнал. 2020. № 1. С. 75–78.

2.Цувина Т. А. Принцип пропорциональности и легитимность ограничений права на доступ к судам высших инстанций в гражданском судопроизводстве. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 5. С. 172–176.

3.Цувина Т. А. Проблема чрезмерного формализма и право на доступ к суду в гражданском судопроизводстве в контексте принципа верховенства права. *Lege si Viata*. 2020. № 2/2 (338). Р. 90–94.

4.Цувіна Т. А. Незалежність та неупередженість суду як складові верховенства права у цивільному судочинстві. *Теорія і практика правознавства*. 2019. Вип. 16 (2). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/186025>

5.Цувіна Т. А. Онлайн суди та онлайн вирішення спорів у контексті міжнародного стандарту доступності правосуддя: міжнародний досвід. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 149. С. 62–79.

6.Цувіна Т. А. Повторна участь судді у розгляді справи між сторонами: деякі зауваги щодо функціональної неупередженості суду у контексті принципу верховенства права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 218–222.

7.Цувіна Т. А. Реалізація принципу *res judicata* у цивільному судочинстві: досвід зарубіжних держав. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 220–225.

8.Цувіна Т. А. Формальні та субстантивні концепції верховенства права в сучасному дискурсі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 197–203.

#### Інтернет-ресурси:

Сайт Ради Європи – <http://www.coe.kiev.ua>

Проект ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції» – <http://www.justicereformukraine.eu/uk/>

Офіційний веб-портал Верховної Ради України – <http://rada.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Президента України – <http://www.president.gov.ua>

Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України – <http://www.kmu.gov.ua>

Офіційний веб-портал Верховного Суду – [https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik\\_sprav/](https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/)

Офіційний веб-портал Конституційного Суду України – <https://ccu.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України – <https://minjust.gov.ua/>

#### СЕНМК

Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс кафедри цивільного процесу. URL: <https://library.nlu.edu.ua/senmk/item/154-tsyvilnyi-protses.html>

